

Openbare belijdenis van het geloof

De kerken van de Reformatie hechtten veel waarde aan ‘openbare belijdenis van het geloof’. Het persoonlijke belijden van het geloof kwam al in de eerste christelijke gemeente voor en wel als onderdeel van de dooprite. Zij die zich bij de gemeente wilden aansluiten, werden gedurende enige jaren door catecheten ingeleid in de inhoud van de christelijke leer en moraal. Tijdens dit zogenoemde catechumenaat waren er gebedsdiensten voor de catechumenen (doopkandidaten), waarin ze de handoplegging kregen. Na de tijd van instructie, waarbij werd gecontroleerd of de kandidaat vorderingen maakte in kennis en beleving van het christelijk geloof, ging men over naar een volgend stadium, de tijd van degenen die waardig bevonden waren om te worden gedoopt. Het was een tijd van gezamenlijk gebed, van onderzoek naar de waardigheid van de doopkandidaten, van handoplegging en exorcisme (strijd tegen het kwaad) en een onderzoek naar de graad van bekering van de kandidaat. Deze periode werd afgesloten door de viering van de doop. Deze omvatte het afzweren van het heidense verleden, de geloofsbelijdenis tijdens de onderdompeling in een waterbekken, de handoplegging en zalving van hoofd en lichaam, de vredeskus en de gezamenlijke viering van de eucharistie (avondmaal) met de gemeente. Dit gebeurde bij voorkeur tijdens de Paaswake.

In de derde eeuw trad er een verschuiving op. Was het catechumenaat oorspronkelijk een tijd van voortgaande persoonlijke bekering naar een christelijke levenspraktijk, nu werd het een stap waartoe men gedwongen werd wilde men maatschappelijk meetellen. Velen werden catechumeen zonder daar consequenties uit te trekken. De doop stelden ze uit. De catechumenen mochten deelnemen aan de vieringen van de gemeente, maar werden voor de voorbeden weggestuurd: de eucharistie was alleen bestemd voor de gedoopten, de ingewijden. Catechumenen die serieus in de gemeente wilden worden opgenomen en de doop wilden ontvangen, werden tijdens de jaarlijkse vastenperiode (de veertig dagen voorafgaande aan het Paasfeest) ingeleid in de centrale thema’s van het christelijk geloof en de ethiek en door gebed en begeleidende rituelen stap voor stap naar de doop in de Paasnacht geleid.

In de vierde eeuw groeiden doop, belijdenis en eucharistie uit elkaar. De praktijk van de kinderdoop was hiervan mede de oorzaak. Sinds christenen niet meer vervolgd werden en ze onder keizer Constantijn de Grote (280-337) en latere keizers zelfs met respect werden behandeld, bracht het veel voordelen met zich mee om christen te worden. Al gauw werd het gebruikelijk om iedereen die geboren werd in een christelijk gezin te dopen. Het ritueel van de doop veranderde. De algehele drievoudige onderdompeling in het waterbekken maakte plaats voor ‘overgieting’ (‘besprenkeling’ met water) van het hoofd van de dopeling. Verscheidene elementen van het doopritueel raakten in onbruik.

Toen er nauwelijks meer volwassenen gedoopt werden, ontstond het vormsel: de bisschop legde gedoopten van omstreeks twaalf jaar de hand op en zalfde hen met gewijde olie ten teken dat ze mochten delen in de Geest van Jezus. Daardoor kregen ze, zo geloofde men, alles wat nodig is om als een christen te leven. Wie als volwassene toe trad tot de geloofsgemeenschap, ontving met de doop meteen ook het vormsel.

In de kerken van de Reformatie kwam de openbare geloofsbelijdenis in de plaats van het rooms-katholieke sacrament van het vormsel. De vormgeving ervan kende verschillende varianten. Nu eens ging het om kinderen van ongeveer twaalf jaar, dan weer was er sprake van een hogere leeftijd. Reformator Martin Bucer (1491-1551) kende de handoplegging, terwijl andere reformatoren deze afwezen omdat deze handeling te veel herinnerde aan het vormsel. In de ene gemeente vond de geloofsbelijdenis plaats voor (een afvaardiging van) de kerkenraad, in de andere gemeente was sprake van een belijdenis te midden van de gemeente. Alleen de belijdende leden (lidmaten) werden gezien als volwaardige leden. Dit hield ondermeer in dat alleen zij deel mochten nemen aan het avondmaal en - voor zover ze man waren - stemrecht hadden en ambten mochten bekleden.

De openbare belijdenis van het geloof werd gezien als een vervolg op de doop. Door de doop wordt je ‘ingelijfd in het lichaam van Christus’, de gemeente. Door de doop hoor je dus helemaal bij de gemeente. Als je in het openbaar belijdenis doet, laat je aan anderen merken dat je daadwerkelijk bij de kerk wilt behoren. Je geeft te kennen, dat je in het geloof (waarin je gedoopt bent) de roeping aanvaardt om Jezus te volgen.

In de begintijd was de gemeente te Zevenaar een tamelijk besloten groepje. Wie het ‘gehoer des Godlichen Woerds’ begeerde, moest eerst worden voorgedragen door een ouderling of een andere dienaar van de gemeente. Allen die werden toegelaten, werd gevraagd wat ze vonden van de leer van de kerk. Bij verschil van mening moest een ouderling uitleg geven. Na drie of vier ‘then gehoor geweest’ te zijn, maande de predikant of de ouderling de betrokkenen aan ‘om die ghemeine beli-

denisse haers gelooffs t' doen.' Wie belijdenis had gedaan werd beschouwd als volwaardig lid van de gemeente. Al gauw bestond de gemeente uit 'avondmaaltvierenden' en 'liefhebbers' van de gereformeerde religie. De avondmaaltvierenden (zij die openbare belijdenis van het geloof hadden afgelegd) vormden de (kleine) kern van de gemeente. De liefhebbers stonden min of meer ver af van de kern. Ze wilden wel de preek aanhoren, maar konden of wilden geen belijdenis van het geloof doen, omdat ze de gereformeerde leer niet onvoorwaardelijk konden onderschrijven of een verregaande bemoeienis van de kerkenraad met hun dagelijkse doen en laten niet wilden accepteren. Onder invloed van de voortschrijdende institutionalisering van de Gereformeerde Kerk en de daarmee gepaard gaande versoepeling van de toelatingseisen nam het aantal liefhebbers geleidelijk aan af. De meeste 'liefhebbers' gingen op een gegeven moment over tot het doen van openbare belijdenis. Degenen die openbare belijdenis hadden gedaan, werden ingeschreven in het belijdenisregister. Zo lezen we:

'1690. Hendrik Boschman uyt 't Pausdom tot ons komende na gedane belijdenis des geloofs. Op Kerstmis 1690 Peter Servaas tot Hoesselt, na gedane onderzoek over de voornaamste hoofdstukken der religie, omdat geen attestatie had, hoewel andere verklaarde lang lid geweest te sijn. Op Paaschen 1690 Maria van Wou, huisvrouw van Joh Hagen, naar afsegging des Pausdoms, en gedane belijdenis der Gereformeerde Waarhey. 1694 Everhard Hagen na gedane belijdenis en beloften van altijd bij de Gereformeerde Waarhey te volharden, met geen andere als Gereformeerde te houwelijken. Op paaschen 1713 is Ludolph Frederick Cok bij de heer Major Bellimont als hij getuigt had, geen volle vergenoeginge te vinden in de leere der Lutheranen en openbaar sijne liefde en genegenheid voor onse leere aangenomen. Pinksteren 1719 Is met afstand van de Roomsche en schriftelijke overgeving en beleydenis den gereformeerde religie en beloften, in tegenwoordigheit van den Hr Wijnen Senior tot lidmaat aangenomen den Heer Gimborn J. U. D. tot Sevenaer ende Lymers.'

Verhuisde iemand naar een andere gemeente, dan gaf de kerkenraad een attestatie af. De attestatie bevatte ondermeer de volgende gegevens: namen van de betreffende persoon of gezin; geboortedatum; doop- en belijdenisdatum (indien aanwezig); en eventuele kinderen met de daarbij behorende geboorte-, doop- en belijdenisdata. Ontbrak het bewijs dat je openbare belijdenis gedaan had gedaan, dan kon je in die andere gemeente niet deelnemen aan het avondmaal of je kind(eren) laten dopen. Voor je verhuisde, ging je naar de predikant (die de doop- en belijdenisboeken bijhield) en vroeg om een attestatie. Zo ging bijvoorbeeld Aeltje Emninck in 1702 naar ds. Michiel Fellingier en vroeg om het benodigde papiertje. Fellingier ontdekte dat in het doopboek stond dat ze op 23 februari 1659 gedoopt was, maar dat haar naam in het belijdenisregister ontbrak. Hij schreef:

'Het Kerckenboek dan opgeslagen zijnde, hebbe ik haar naam wel niet connen vinden, edoch een geloofwaardig lidmaat onser gemeente tot mij geroepen hebbende, heeft hetselve verklaart, wel te weten en het oock altijd met een goede consciëntie (geweten) te connen en te willen getuigen, dat Aeltje Emninck haar geloofsbelijdenis alhier gedaan heeft bij de gewezen ordinaire (gewone) leeraar deeser gemeente Ds Henricus Ter Stal, door den welcken een geruimen tijd de namen der ledematen aan te tekenen vergeten en voorbij gegaan zijn hetwelk de oorsaak is geweest, dat al meermalen luijden (lieden), die gaarne enige naerigt (bewijs) verlangden, niet zoude geholpen worden is waarschijnlijk ook de reden, waerom de naam van gemelde Aeltje Emninck, als haar geloofsbelijdenis alhier gedaan hebbende op ons boeck niet te vinden zijn. Deze attestatie hebben wij op haar versoek haar niet willen noch connen weijgeren, verzoekende de heere broederen en opsienders der gemeente J Christi tot Amsterdam datse gelieven de persoon van Aeltje Emninck verder onder hare christelijke opsigten voorsorge op en aan te nemen.'

Kerkeraad der
Nederduitse Herv. Gemeente
TE
ZEVENAAR

KERKELIJKE ATTESTATIE

L. S.

De kerkeraad der Nederduitse Hervormde Gemeente te Zevenaer verklaart, dat

lidmaat is der Nederlandse Hervormde Kerk en dat tegen ^{zijn} ^{haar} belijdenis of ^{zijn} ^{haar} lidmaten zijn ^{hun} ^{hun}

wandel geen gegronde bezwaren zijn ingebracht.

Bij ^{zijn} ^{haar} vertrek naar ^{hun} wordt deze ^{broeder} ^{zuster}

worden deze broeder en zuster in de liefde en het opzicht van de kerkeraad aldaar aanbevolen.

Namens de kerkeraad voornoemd:

ZEVENAAR, _____ 19 _____

Deze attestatie moet zo spoedig mogelijk worden ingediend.

In de loop van de zeventiende eeuw trad een veruitwendiging op in het afleggen van de openbare geloofsbelijdenis. Velen zagen het belijdenis doen als een formeel gebeuren, waardoor je lidmaat van de kerk werd. Het ging dan niet meer om een belijden van het persoonlijke geloof, maar om een instemmen met de ‘geloofswaarheden’ van de kerk. Men sprak lange tijd ook niet over de openbare geloofsbelijdenis, maar over ‘aanneming en bevestiging van lidmaten’. Ook werd de openbare geloofsbelijdenis ontkoppeld van deelname aan het avondmaal: niet ieder die openbare belijdenis gedaan had, nam ook deel aan het avondmaal.

In de negentiende eeuw kreeg het belijdenis doen het karakter van het volwassen worden. Dat bracht een verschuiving naar een hogere leeftijd met zich mee. Het ging dan om het gebeuren rond Palmzonden, waardoor nieuwe lidmaten de rechten en plichten kregen die bij een volwaardig lidmaatschap van de kerk behoorden. Jongens behoorden openbare belijdenis te hebben gedaan voor ze in militaire dienst of naar de academie gingen: dat zou hen wapenen tegen de vele verleidingen waarmee ze geconfronteerd zouden worden. Ook voor meisjes was belijdenis doen een overgangsrитуeel naar de volwassenheid.

Voordat jongeren belijdenis konden doen, moesten ze godsdienstonderwijs (belijdeniscatechese) hebben gevolgd. Het geven van dit onderricht werd in de negentiende eeuw een van de belangrijkste taken van de predikant. In haar Reglement op het Godsdienstig Onderwijs van 1816 bestempelde de hervormde synode het catechiseren tot ‘een van de eerste en voornaamste pligten der herders en leeraars’.¹ Na de belijdeniscatechese gevolgd te hebben, werden de kandidaten in aanwezigheid van tenminste een ouderling getoetst op voldoende ‘kennis van de Christelijke geloofs- en zedeleer en van de bijbelsche en kerkelijke geschiedenis, met name ook die der Hervorming’.² Waren hun antwoorden bevredigend, dan hield de predikant een plechtige toespraak, waarmee ze aangenomen waren als lidmaten van de Hervormde Gemeente. Vervolgens volgde in het midden van de gemeente de bevestiging, waarbij hen door de predikant vanaf de preekstoel de volgende vragen ter beantwoording werden voorgelegd:

‘In tegenwoordigheid van God en van zijne gemeente vraag ik u:

Vooreerst: Belijdt gij te gelooven in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde, en in Jezus Christus, Zijnen eeniggeboren Zoon, onzen Heer, en in den Heiligen Geest?’

Vervolgens: Zijt gij des zins en willens, bij deze belijdenis door Gods genade te volharden, de zonde te verzaken, te streven naar heiligmaking en uwen Heiland in voorspoed en tegenspoed, in leven en in sterven getrouw te volgen, gelijk aan Zijne ware belijders betaamt?

Eindelijk: Beloofd gij, tot den bloei van het Godsrijk in het algemeen en van de Nederlandsche Hervormde Kerk in het bijzonder, met opvolging van hare verordeningen, naar uw vermogen volijverig mede te werken?’³

Na ja gezegd te hebben op deze vragen en de toediening van de doop aan diegenen die nog niet gedoopt waren, werden zij ‘plechtig en met gepaste toespraak’ tot lidmaten verklaard.

In de twintigste eeuw verkorte de predikant dikwijls de vragen. Hij vroeg: Geloof je de leer die je met de mond hebt beleden? Ben je van plan om ernaar te leven door ‘de zonden te verzaken en een christelijk leven te leiden?’ Onderwerp je je aan ‘het kerkelijk opzicht, en indien nodig aan de kerkelijke tucht?’⁴ Nadat de lidmaten hun ja-woord hadden gegeven, wenste hij hen geluk en gaf hen goede raad mee. Ook nodigde hij hen uit voortaan aan het avondmaal deel te nemen.

De openbare belijdenis van het geloof werd gezien als antwoord op de doop als klein kind. Wie niet de kinderdoop had ontvangen, werd bij die gelegenheid (na de bevestiging) alsnog gedoopt. In kerkrechtelijke zin gold degene die belijdenis had gedaan als belijdend lid (lidmaat) van de kerk en werd toegelaten tot het heilig avondmaal.

Sinds het begin van de negentiende eeuw was het gebruikelijk om op Palmzondag (de zondag voor Pasen) de belijdenis af te leggen. Onder ds. Adriaan Johannes Wartena (1872-1948) werd dit op Goede Vrijdag in de ochtenddienst, met het doel deze dag als zondag te vieren. Op de kerkenraadsvergadering van 22 maart 1911 werd dit nog eens onderstreept:

¹ Artikel 9

² Artikel 38.

³ Artikel 39.

⁴ De Reglementen der Nederlandsche Hervormde Kerk stelden in artikel 1 van het reglement voor kerkelijk opzicht en tucht: ‘Kerkelijk opzicht wordt gehouden en kerkelijke tucht wordt geoefend tot bevordering van het christelijk leven, tot voorkoming en wegneming van alles wat het godsdienstige en zedelijke welzijn der gemeente belemmert, tot behoud van wie dreigen af te dwalen en verloren te gaan, en tot handhaving van de kerkelijke Reglementen en verordeningen.’

'De predikant doet mededeling dat zich voor het afleggen der geloofsbelijdenis hebben aangemeld een tiental leerlingen, welke namen worden opgenoemd en waartegen de Kerkeraad geen bezwaren heeft. Er wordt bepaald dat het uur der belijdenisaflegging op nader te bepalen dag in de Paasweek zal worden vastgesteld, terwijl de bevestiging als gewoonlijk op Goede Vrijdag in de voormiddag oefening zal plaatshebben. Aan den avond van dien dag zal des Heeren H Avondmaal worden gehouden.'

Op 1 oktober 1945 discussieerde de kerkenraad over de voorwaarden waaraan een aspirant belijdend lid diende te voldoen om openbare belijdenis te kunnen afleggen. Drie eisen werden geformuleerd: hij/zij moet op 1 januari van het jaar waarin hij/zij belijdenis wenst te doen de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt, hij/zij moet minstens vier jaar de catechese hebben gevolgd en moet regelmatig naar de kerk komen. De kerkenraad wilde met het stellen van de leeftijdsgrens van achttien jaar niet zeggen dat ieder op die leeftijd belijdenis zou moeten doen. Liever zag hij dat op oudere leeftijd gebeurde, maar - zo zei hij - 'er kunnen oorzaken zijn (het onder dienst gaan, enz.) dat de leeftijd van 18 jaar aangehouden moet worden.'

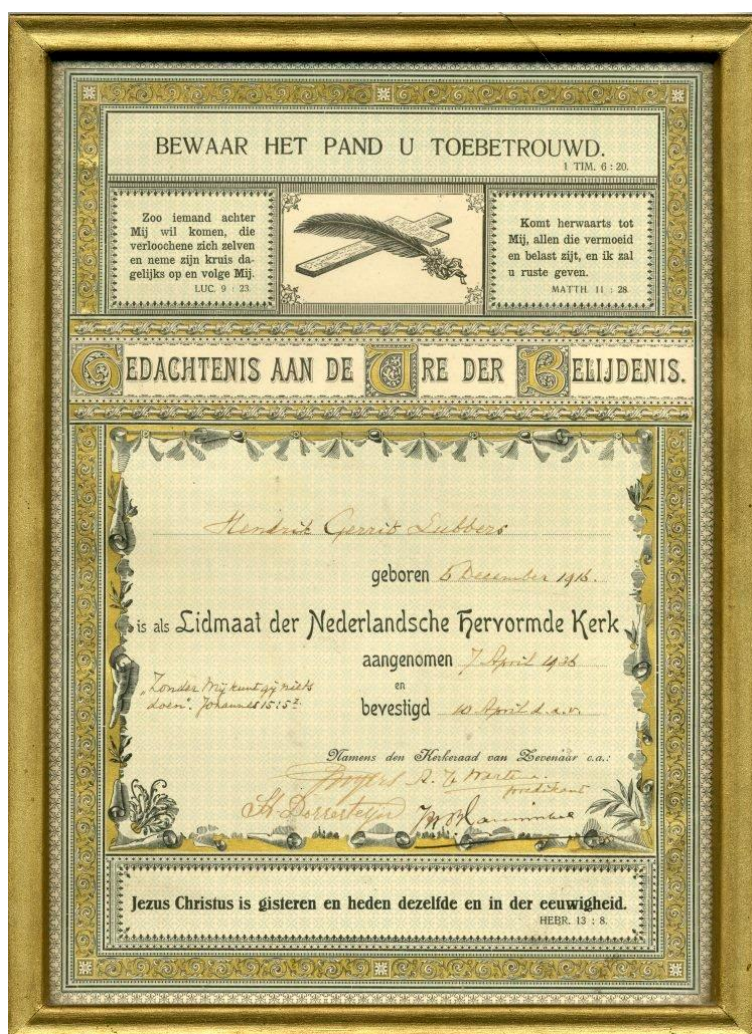
Ruim een jaar later, op 21 november 1946, kwam het thema openbare belijdenis weer aan de orde. Ds. Hendrik Bernhard Spijkerboer (1898-1981) stelde de toelating van een aantal catechisanten tot de belijdeniscatechisatie aan de orde. Volgens Spijkerboer mag men 'de gegadigden niet

weigeren de belijdeniscatechisatie te bezoeken'. Hij stelde als eis dat in ieder geval de stof volledig moest worden doorgenomen. De kerkenraad was het met hem eens. Spijkerboer zou ook aan huis gaan catechiseren. Of de jonge mensen te zijner tijd ook belijdenis zouden mogen doen, zou afhangen van de ernst waarmee ze de lessen gevolgd hadden. De kerkenraad zou erover beslissen na de dominee daarover gehoord te hebben. Spijkerboer vroeg op 19 februari 1947 of de openbare belijdenis voortaan kon plaatsvinden op Palmzondag. De kerkenraad hield de beslissing nog even aan.

In de jaren zestig en zeventig schommelde het aantal belijdeniscatechisanten tussen de tien en dertig. Met het voortschrijden van de secularisatie verdween vanaf begin jaren tachtig het vanzelfsprekende karakter van het doen van openbare belijdenis van het geloof. Het veel meer een bewuste keus. Op 29 mei 1979 bepaalde de kerkenraad dat niet langer de openbare belijdenis van het geloof de enige norm zou zijn voor toelating tot het avondmaal.

In het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw deed nog maar een enkeling openbare belijdenis. Zij die in het midden van de gemeente belijdenis van het geloof wilden afleggen, deden dat in principe na enige tijd catechese te

hebben gevolgd en in een eredienst die geleid werd door de predikant die de belijdeniscatechese had gegeven. De openbare belijdenis vond plaats op Palmzondag, in de Paasnacht (de nacht voorafgaande aan de Paasmorgen) of tijdens het Pinksterfeest. De vragen die belijdeniscatechisanten ter beantwoording werden voorgelegd waren:

Als iemand openbare belijdenis deed, kreeg hij / zij daarvan in het begin van de twintigste eeuw een bewijs. Veel gemeenteleden lieten dit inlijsten en hing het op in de kamer of slaapkamer.

'Belijden jullie dat de HEER jullie en onze God is,
de Vader van zijn volk en Schepper van hemel en aarde?
Willen jullie met ons erkennen dat Zijn koninkrijk
tot ons gekomen is in Jezus Christus
en dat ook jullie geroepen zijn hem te volgen?
Vertrouwen jullie je toe aan de Heilige Geest
door wie God in ons wil wonen
en die ons aanspoort om te leven op de weg van Jezus?
Willen jullie met jullie mogelijkheden en gaven
deel zijn van de gemeente van Christus
als ze bijeen is rond Schrift en Tafel
en als ze uitgaat om te delen wat ze kan?'

Soms was het slechts een vraag:

'Jullie die vandaag je doop wilt beamen
En u allen die uw doop wilt gedenken:
Wilt u zich afwenden van alle kwaad,
van alles wat Gods wil weerstaat?
En wilt u zich toewenden naar Christus
en naar zijn Rijk dat komt?'

Nadat de 'geloofsleerlingen' daar ieder persoonlijk ja op had gezegd, volgde een gebed voor hen en werden zij verwelkomd in het midden van de gemeente.

© Leen den Besten,
Zevenaar, 13 maart 2013.

**WEES GETROUW TOT DE DOOD
EN IK ZAL U GEVEN
DE KROON DES LEVENS.**

**NIET DAT DE TOEKOMST BRENGEN MOGE
DUID GELEIDT DES HEREN HAND**

Johanna Gerda Dorrestijn
GEBOREN *8 aug 1942* **TE** *Zevenaar*
HEEFT OP *zondag 15 april 1962* **IN DE NED.**
HERVORMDE KERK TE *Zevenaar* **OPENBARE**
BELYDENIS DES GELOOFS AFGELEGD EN IS TOEGELATEN
TOT HET HEILIG AVONDMAAL.

M. F. Gerritsen
ouderling

H. B. Spitzers
predikant

Nr. 103